ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015, s. 13-31
Tevfik Fikret Özel Sayısı

Ramazan GÜLENDAM[1]

'YAĞMUR'U BİR SİYASÎ ŞİİR OLARAK OKUMA DENEMESİ

Özet

Hassas bir ruha sahip olan Tevfik Fikret'in iç dünyasındaki dalgalanmaların onun sanat hayatının hemen her döneminde şiirine yansıdığı görülür. Servet-i Fünûn döneminde ağırlıklı olarak ferdî duygulanışları ve hayale kaçış temasını işleyen Fikret, özellikle Servet-i Fünûn'dan ayrıldıktan sonra, kendisi ve toplum üzerinde giderek baskısının arttığını hissettiği "istibdad" konusunu şiirlerinde çok sık işleyen muhalif bir şâir olarak bilinir. Servet-i Fünûn'dan ayrıldıktan sonra yazdığı ve baskıcı yönetime eleştiri içeren şiirlerini kimi zaman sembolik ve dolaylı bir anlatımla kaleme alırken (*Sis*) kimi zaman doğrudan ve geniş kitlelerin anlayabileceği bir dil (*Millet Şarkısı*) kullanarak yazar. Şâirin doğrudan bir anlatımdan ziyade, kelimelere günlük kullanımının dışında anlamlar yüklemek suretiyle yazmış olduğu şiirlerde, sanatsal anlamda daha başarılı olduğu ve farklı okumalara imkân tanıdığı görülür. Bu tür şiirlerinden biri de, bu zamana kadar sadece bir "tabiat şiiri" olarak ele alınıp incelenen "*Yağmur*" şiiridir. Biz, bu yazıda Servet-i Fünûn dönemine ait adı geçen şiirin bugüne kadar hiç bahsedilmeyen siyasî yönüne temas edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Yağmur, Servet-i Fünûn şiiri, II. Abdülhamid, siyasî eleştiri.

READING TRIAL OF 'YAĞMUR' AS A POLITICAL POEM

Abstract

Tevfik Fikret was one of the major representetives of *Servet-i Fünûn* literary movement. He was a poet who reflected the pessimistic style of expression of the *Servet-i Fünûn* literature in his poetries and where his poetries reflected his individual perceptions. Besides the individual themes, in his poetries, he also mentioned social and political issues. Because of political pressure of Abdülhamid the Second he was a radical opposition of the goverment of his age. He reflected his perceptions about Abdülhamid the Second on his poems clearly (such as *Millet*

[1]Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, rgulendam@hotmail.com

Şarkısı) or symbolically (such as *Sis*). In this sense, one of the his poems "*Yağmur*" which was written in *Servet-i Fünûn* period is also very important. Until now, in the sources analysing this poem, it was shown as a descriptive poem on a natural event. Nobody was mentioned its political side. In this article we will try to show that this poem can be read as a political text.

Keywords: Tevfik Fikret, *Yağmur, Servet-i Fünûn* literary movement, Abdülhamid the Second, political critics.

YAĞMUR
Küçük, muttarid, muhteriz darbeler
Kafeslerde, camlarda pür-ihtizâz
Olur dembedem nevha-ger, nağme-sâz
Kafeslerde, camlarda pür-ihtizâz
Küçük, muttarid, muhteriz darbeler…

Sokaklarda seylâbeler ağlaşır,
Ufuk yaklaşır, yaklaşır, yaklaşır;

Bulutlar karardıkça zerrâta bir
Ağır, muhtazır dalgalanmak gelir;

Bürür bir soğuk gölge etrâfı hep,
Nümâyân olur gündüzün nısf-ı şeb.

Söner şimdi, manzûr olurken demin
Heyûlâsı karşımda bir âlemin.

Açılmaz ne bir yüz, ne bir pencere;
Bakıldıkça vahşet çöker yerlere.

Geçer boş sokaktan, hayâlet gibi,
Şitâbân u pûşîde-ser bir sabî;

O dem leyl-i yâdımda, solgun, tebâh,
Sürür bir kadın bir ridâ-yı siyâh.

Saçaklarda kuşlar -hazîndir bu pek!-
Susarlar, uzaktan ulur bir köpek.

Öter gûş-i rûhumda boş bir enîn,
Boğuk bir tezâd-ı sükûn u tanîn;

Küçük, pür-heves, gevherîn katreler
Sokaklarda, damlarda pür-ihtizâz
Olur muttasıl nevha-ger, nağme-sâz

Sokaklarda, damlarda pür-ihtizâz
Küçük, pür-heves, gevherîn katreler…
Tevfik Fikret (*Servet-i Fünûn*, 1313/1897, Sayı: 344)

Şiir dilinin nesir dilinden temel farkı, çokanlamlılığıdır. Gerçek şiir, farklı okumalara müsait bir türdür. Şiirde her gösterge, okuyucuyu başka/farklı gösterilenlere götürebilir. Şiir, bir üst-dil ürünüdür ve Ferdinand de Saussure'ün meşhur ayrımından hareketle söylersek "dil" (langue) ile değil de dilin özel bir çabayla biçimlendirilmesi sonucu oluşturulan "söz" (parole) ile yazılır. Bu nedenle de şiirde, kelimelerin mecaz ve çağrışımsal anlamları, gerçek anlamlarından daha ön planda ve daha önemlidir. Tek anlamlı olup ifade etmek istediğini açıkça ortaya koyan ve böylece okurun muhayyilesini kısıtlayan şiirler, iyi şiir sayılmaz. Dilin çağrışım gücü artırıldıkça, diğer bir deyişle çokanlamlılık arttıkça şiirdeki duygu değeri de artar. Şiirde esas olan az sözle/kelimeyle çok şey anlatmak, yani "îcâz"dır. Bunun yanında bazı duygu ve düşünceler de şiirde sembol veya imajlarla ifade edilir ki bu da, çağrışımsal anlamlara zemin hazırladığı için şiirin çokanlamlılığına katkı sağlar. Şiirde kullanılan dilin çağrışım gücü, okuru her an, her yere gönderebilir, götürebilir. Anlam, belli bir gösterilen üzerinde donuk bir şekilde kalmaz. Buna göre şiirde herkes için yeni bir dünya kurulur.

Yağmur şiiri, Tevfik Fikret'in temelde "aruz kalıplarının konuya uygun seçilmesi, şiirin içeriği ile şekli arasında uyum olması ve şiirde konuyu işlerken mûsikî ve resimden yararlanma" ilkelerine dayanan şiir anlayışının en iyi uygulandığı şiirlerden biri olarak gösterilir.[2] Mehmet Kaplan; Fikret'in kendi tarzında en başarılı olduğu manzumelerden biri olarak nitelediği, içerik ile şekil ve üslûp arasında kurulan güzel ahenkten dolayı beğenildiğini ifade ettiği ve bizdeki ilk yağmur şiiri olduğunu belirttiği bu şiiri, şâirin "tabiat şiirleri" kategorisinde zikretmiştir. Bir "yağmur mûsıkîsi" olarak da değerlendirilebilecek olan bu deskriptif [tasvirî] anlatıma dayalı[3] şiiri bu zamana kadar tahlil edenler, şiire hep bu söylenenler çerçevesinde yaklaşarak onun bir tabiat hadisesini kendi ruh hâliyle birleştirerek okurun gözüne ve kulağına başarılı bir şekilde nasıl duyurduğu üzerinde durmuştur.[4]

Biz, bu yazıda adı geçen şiirin bu yönlerine değil de bugüne kadar hiç bahsedilmeyen başka bir yönüne temas edeceğiz. II. Abdülhamid yönetimine karşı sergilediği muhalif tavrıyla dikkat çeken Fikret, tıpkı 1901'de kaleme aldığı meşhur *Sis* şiirinde olduğu gibi Osmanlı-Yunan Savaşı'nın başladığı 1897'de yayımladığı *Yağmur*'da da (*Servet-i Fünûn*, No. 344, 1313), *Sis*'teki kadar yoğun ve açık bir şekilde olmasa da bir tabiat olayından hareketle o günün siyasî ortamından duyduğu rahatsızlığın ipuçlarını vermiştir. Diğer bir deyişle sembolden fikre gidilen bu şiiri, içinde bulunduğu sosyal ve siyasî atmosferden rahatsız olan Fikret'in, sansür ve baskının kol gezdiği iddia edilen dönemin sosyal ve siyasî ortamına yönelik üstü kapalı bir eleştirisi olarak okumak da mümkündür. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sis* şiiri için kullandığı "*Sis, bir infial ânının, herhangi bir istiare ile ifadesi değildir.*"[5] cümlesini biz, bir "sembolik tablo

[2] Prof. Dr. M. Orhan Okay, *Servet-i Fünun Şiiri*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum: 1992, s. 34-35; Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1971, s. 100.
[3] Hilmi Yavuz, "Yağmur ve Şiirler", *Zaman*, http://www.zaman.com.tr/hilmi-yavuz/yagmur-ve-siirler_2281274.html (Erişim tarihi: 09.03.2015).
[4] Orhan Okay, *Servet-i Fünun Şiiri*, s. 34-35; Hasan Akay, *Yeni Türk Şiirinin Kurucularından Tevfik Fikret*, Timaş Yayınları, İstanbul: 1998, s. 159-160; Prof. Dr. Ali İhsan Kolcu, "Parnasizmin Fikret'in Şiirindeki Yankısı: Yağmur", *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Salkımsöğüt Yayınları, 7. Baskı, Erzurum: 2013, s. 97-98; Demet Koçyiğit, "Tevfik Fikret'in 'Yağmur' Adlı Şiirini Üslûpbilimi Açısından Okumak", 11. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Deyişbilim Sempozyumu,(http://www.academia.edu/9106410/TEVFİK_FİKRET_İN_YAĞMUR_ADLI_ŞİİRİNİ_ÜSLÛPBİLİMİ_AÇISINDAN_OKUMAK) (Erişim tarihi: 06.01.2015).
[5] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul: 1992, s. 268.

şiiri" olarak okuyacağımız *Yağmur* için değiştirerek şöyle ifade edebiliriz: "Yağmur, bir infial ânının, istiare ile ifadesidir."

II. Abdülhamid karşıtlığı ve meşrutî yönetim taraftarlığıyla bilinen Tevfik Fikret'in *Yağmur* şiirindeki belli başlı konu ve durumlar, yağmur ile sembolleştirilen istibdat ve korku iklimidir. Nedir bu baskı ve korku iklimi? Bu iklimin Fikret'in günlük hayatına yansıması ve Fikret'in buna tepkisi nasıl olmuştur? Bu soruların cevaplarını bulabilmek ve tabiî ki *Yağmur* şiirini daha iyi anlayabilmek için biraz tarihî bilgiye sahip olmak ve bu şiirin yazıldığı yıl ile o yıla giden yılları bilmek gerekir.

31 Ağustos 1876'da padişah ilân edilip tahta çıkan II. Abdülhamid, aynı yıl ilk Osmanlı anayasası olan Kânûn-ı Esâsî'yi (I. Meşrutiyet'i) ilân eder. Bu tarih, Osmanlı Devleti'nde -ileride çok tartışılacak- yeni bir dönemin de başlangıcıdır. Osmanlılarla Ruslar arasında başlayan ve tarihte "93 Harbi" (1877-1878) olarak da adlandırılan savaş, Osmanlıların yenilgisiyle sonuçlanır ve Ruslarla Ayastefanos Antlaşması imzalanır. Ayastefanos ve ardından yapılan Berlin antlaşmalarıyla Balkanlar'da ve Anadolu'da birçok toprak kaybedilir; Rusya'ya da milyonlarca frank savaş tazminatı ödemek zorunda kalınır[6] ve maliye alt üst olur. Bu olaylardan sonra II. Abdülhamid, içerisinde ülke bütünlüğünün aleyhine çalışan Boşo gibi pek çok azınlık mensubu mebusun bulunduğu I. Meclis-i Mebûsân'ı, ülke menfaatini düşünerek, 1878'de kapatır.[7] Bundan sonra, 30 yıl sürecek olan ve "baskıcı" olarak nitelendirilen bir yönetim, yani İttihatçıların deyimiyle "İstibdat Dönemi" başlar.

Acısı tüm vatanı kaplayan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Tunus ile Mısır'ın ve 1897'deki Osmanlı-Yunan Harbi'nden (Teselya Savaşı'ndan) sonra Girit'in elimizden birer birer çıkışı, mutlaka Fikret'i de etkiler. Fikret'i kahreden yalnızca Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaşlar ve kaybettiği topraklar değil, aynı zamanda içteki sıkıntılardır. II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin tamamen parçalanmasını önlemek ve devletin ömrünü uzatmak amacıyla birtakım önlemler alırken 1880'de Yıldız İstihbarat Teşkilâtı veya Teşkilât-ı Mahsûsa adıyla anılan hafiye örgütünü de kurarak ülke içerisindeki her türlü hareketi öğrenmeye ve bazı olumsuzlukları bu yolla önlemeye çalışır. Oldukça karışık bir dönemin yöneticisi olarak onun gayet doğal karşılanması ve belki de takdir edilmesi gereken bu hamlesi bile onu sevmeyenler tarafından II. Abdülhamid'in aleyhine propaganda aracı olarak kullanılmıştır. O gün ve bugün hangi ülkenin istihbarat teşkilâtı yoktur ki? İstanbul'da yabancı ajanların cirit attığı, ülke içinde bile kendi ülkesinin aleyhinde faaliyetlerde bulunan vatandaşların bulunduğu ve devleti parçalamak isteyen pek çok gücün varlığının bilindiği bir ortamda istihbarat ağı kurmak suç sayılabilir mi? Ancak bu gücün kötüye kullanılması söz konusuysa tabiî ki bu durum eleştirilebilir. II. Abdülhamid, bir taraftan Osmanlıcılık görüşü yerine İslâmcılık görüşünü tam anlamıyla yerleştirip Müslüman halkları "halife" etrafında birleştirmeye çalışırken diğer taraftan Osmanlı bünyesindeki azınlıkları kışkırtan İngiliz, Fransız ve Ruslara karşı bunların sömürgesinde yaşayan Müslümanları ayaklandırmak ister. II.

---

[6] Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1994, s. 392-396.

[7] Ziya Gökalp, "Vatan" başlıklı şiirinde bu duruma, "*Meb'ûsânı temiz, orda Boşo'ların sözü yok.*" dizesiyle temas eder. Boşo, Meclis-i Meb'usân'da Yunancılığı ile meşhur bir mebustur. Bu mecliste, Rum mebuslar, Helenizm fikri çerçevesinde çalışmalar yapar ve Boşo Efendi de, "Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım'' diyerek ayrılıkçı fikirler saçıp "Babam Türkiye ama annem Yunanistan" der. Bu duruma öfkelenen Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*'nda konuyla ilgili olarak şunları söyler: "*Bu milletin, yakın zamana kadar, kendisine mahsus bir adı bile yoktu. (...) Zavallı Türk, 'vatanımı kaybederim' korkusuyla 'Vallahi Türk değilim, Osmanlılıktan başka hiçbir zümreye mensup değilim" demeğe mecbur edilmişti. Boşo'ya karşı bu sözü her gün söyleyen milletvekillerimiz bile vardı.*" (Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, MEB Yayınları, İstanbul: 1990, s. 49).

Abdülhamid, o yıllarda, demokrasiden bahsedilen 21. yüzyılda bile zaman zaman görülen "basına sansür" uygulamasını da başlatmıştır ki bu da, o günün sosyal ve siyasî şartları düşünüldüğünde çok da şaşılacak bir olay değildir. Hatta sansürden şikâyet eden Fikret'in, Ali Ekrem'in Ayın Nâdir takma adıyla kaleme aldığı "Şiirimiz" başlıklı yazısına Servet-i Fünûn dergisinde sansür uyguladığı da dikkate alındığında Servet-i Fünûncuların sansürden şikâyetlerinde ne kadar samimî oldukları bile tartışılabilir.[8] Kısacası Padişah, ülkede huzuru bozabilecek her türlü hareket ve oluşuma şüpheyle bakan bir siyasî anlayışı benimsemiş; Devlet'in düzenini sağlamak ve İmparatorluk sınırları içindeki halkların birliğini korumak için titiz ve dikkatli bir siyaset gütmeye çalışmıştır. Devletin güvenliği düşünülerek uygulanan baskı ve sansürün, tabiî ki sanat ve edebiyata birtakım olumsuz yansımaları olmuştur. Dönemin dergi ve gazeteleri, siyasî olaylardan bahsedemez, toplumsal olayları yansıtamaz ve her istediklerini rahatça yazamaz duruma getirilmiştir. Bu şartlarda sanatçılar, yoğun bir karamsarlığa ve umutsuzluğa düşmüştür. Eserlerine de yılgınlık, hüzün, kaçıp kurtulma isteği ve umutsuzluk gibi duygular hâkim olmuştur. Her ne kadar onların bu tavır ve sanat anlayışlarını sadece siyasî ortama bağlamak doğru olmasa da[9] Servet-i Fünûn topluluğunda yer alan sanatçıların büyük bölümü devrin olayları içinde kendi iç dünyalarına çekilmeyi, olup biten her şeyi kendi pencerelerinden görüp değerlendirmeyi tercih etmişlerdir.

Yaşanan büyük felâketler karşısında II. Abdülhamid'in çeşitli gerekçelerle uygulamaya koyduğu "baskıcı" yönetim anlayışı, eğitim başta olmak üzere pek çok alanda yapılan birçok reform ve aydınlanma hareketine rağmen, ülkede yaşayan kimi aydınları bunaltır ve bazen de ülkeyi onlar için yaşanmaz bir hâle getirir. Ülkenin geleceğinden endişeli, belki de bu yüzden vehimli ve şüpheci bir tavır takınan padişah, bir istihbarat teşkilatı kurarak herkesi, düşündüklerini söylemekten ve yazmaktan çekinir bir hâle sokmuştur.[10] Devlet; halkından,

---

[8] Ali Ekrem'in "Şiirimiz" başlıklı yazısıyla ilgili yaşananlar hakkında detaylı bilgi için bkz: M. Fatih Andı, "Devrin Edebiyatçılarının Mektupları Işığında Ali Ekrem'in "Şiirimiz" Makalesi ve Neticeleri", *Edebiyat Araştırmaları*, Cilt: 1, Kitabevi, İstanbul: 2000, 145-174; Hasan Akay, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği,* Kitabevi, İstanbul: 1998, s. 38, 160.

[9] Servet-i Fünûncuların eserlerine hâkim olan yılgınlık, bedbinlik, hüzün, kaçıp kurtulma isteği ve umutsuzluk gibi duygular; sadece o dönemin siyasî atmosferiyle değil onların üzerindeki Batılı sembolist, parnasyen ve romantiklerinden gelen etkilerle, aldıkları ortak kültür ve eğitimle, geldikleri aile ortamı veya mirasıyla, yaşadıkları bireysel hadiselerle ve mizaçlarıyla da yakından ilişkilidir. Fikret'teki karamsarlığı ve ıstırabı besleyen kaynaklar için bkz.: Hasan Akay, *Yeni Türk Şiirinin Kurucularından Tevfik Fikret*, s. 32-33.

[10] Hâlid Ziya Uşaklıgil, bu baskı ve sansür atmosferini hâtıralarında şöyle anlatır: "*Kitaplar, risaleler Encümen-i Teftiş ve Muayene denen ve her çeşitten, her sınıftan başlarla tezyin olunan heyetin kılı kırk yaran hurdebîni altına konurken, gündelik matbuat da ayrıca bu vazife ile teşkil olunan memurlar zümresine bırakılmıştı. Asıl münekkit bunlardı. Kelimenin tam anlamında, her makale heyet-i umumiyesiyle elenerek tekmil ruhu, şümulü, delaleti, altında gizlenebilecek olan mefhumu ile muayene edildikten sonra her satırı ve satırları teşkil eden bütün kelimeleri, hatta noktaları ayrı ayrı, birer birer parçalanarak büyülten camlarla tahlil edilirdi. Sarayın vehmi bir sâri hastalığın yayıldıkça büyüyen tohumları kabilinden hükümet cihazının her âletine intikal etmiş ve vazife ihmalinden, dikkat zaafından doğabilecek mesuliyet korkusu, her memuru mütevehhim, müvesvis, her kelimenin gölgesinden ürkerek gırtlağına sarılmak için pençesini saldıran bir mecnun yapmıştı. Ve böylelikle, yukarıdan sarih emirler gelmesine ihtiyaç kalmadan, yalnız belki "marzi-i âliye" muvafık olmaz (Padişahın hoşuna gitmez) düşüncesiyle, günden güne temas edilemeyecek mevzuların ve kalemin ucuna geldikçe atılacak kelimelerin, hele ne neviden olursa olsun saraya, idareye, ahvale telmih denebilecek sözlerin adedi arta arta öyle bir yekûna çıkmıştı ki matbuatın sahası artık içinde cevelan edilemeyecek kadar daralmış, kullanılabilecek kelimelerin lehçesi iptidaî bir kavmin lisânı kadar küçülmüştü. (...) Tarihten, dinden, siyasetten bahsedemezdiniz; ilkönce hürriyet, vatan, millet, zulüm, adalet kabilinden elli yüz kelime ile başlayan memnu kelimelerin gün geçtikçe yekûnu kabartan yeni merdut eşlerini öğrenmeli ve bunları daima hatırda tutarak kalemin ucuna geldikçe murdar bir böcek kabilinden fırlatıp atmalıydınız.*" (Yazımızdaki tüm alıntıların yazımında alıntının yapıldığı eserin aslına sâdık kalınmıştır, R.G.). Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, (Haz. Dr. Nur Özmel Akın), Özgür Yayınları, İstanbul: 2008, s. 661-662.
Bu devirdeki sansürün en kötüsü de, ülkedeki ağır şartlar yüzünden, yazarların kendi kendilerine yaptıkları sansür, yani otosansürdür. Hâlid Ziya Uşaklıgil, bu acı duruma hâtıralarında şöyle değinir: "*Esasen yazı yazarken kendi*

aydınından, bürokrasisinden ve öğrencisinden korkar ve onlara potansiyel tehlike olarak bakar hâle gelmiştir. Muzır yayın diye kimi kitap, dergi ve gazetelerin basımı yasaklanmış; tavır ve düşünceleri zararlı görülen kimi memurlar (1899 yılındaki İngilizlerle Boerler arasında çıkan Transval Muharebesi'nde Osmanlı'yı parçalama emelleri de olan İngilizlere desteklerini bir beyannameyle açıktan ilân eden İsmail Safâ ve Hüseyin Sîret Özsever gibiler), ya görevden alınmış ya da imparatorluğun değişik yerlerine sürülmüştür. Bu şartlar altında bütün ülkede, hemen herkese derin bir melânkoli, bezginlik, ümitsizlik ve karamsarlık egemen olmuş; toplumun önemli bir bölümünde bir nemelâzımcılık yaygınlaşmıştır.[11] Aydınların çoğu bunalmış ve sesleri kesilmiştir.[12] Toplumun etkin olması gereken kesimleri susturulup gazetecilik güdümlü bir hâle getirilmiştir. Sosyal ve siyasî hayatla pek ilgisi olmayan resimli dergiler, büyük bir gelişme göstermiş ve bunların sayıları hızla artmıştır.[13] Fikret de, bu ortamdan duyduğu rahatsızlığı, özellikle 1900'den sonraki şiirlerinde açıktan dile getirse de, 1900'den önce kalem aldığı *Yağmur*'da ve *Hande-i Bûm*'da üstü kapalı bir şekilde, istiârelerle imâ ve ifade etmiştir.

Düşünce dünyasında, şiirlerinde ve dostluklarında sık sık gelgitler ve keskin dönüşler yaşayan, hayatı boyunca duygusal yönü ağır basan Tevfik Fikret, 1896 yılından önceki kimi şiirlerinde II. Abdülhamid'i över. 1891-1894 yıllarında 24-27 yaşlarındaki Fikret için Abdülhamid, "yüce gönüllü ve ulvî tabiatlı bir padişah"tır ve "lütuflarının kıymetini açıklamak kâbil değil"dir; "eşsiz"dir, hatta "ekberü'l-ekâbir"(büyüklerin en büyüğü)dir:

"*Eyâ şehinşeh-i ulvî-nijad u âlî-dil*

Eyâ kerem-ver-i kudsî-mekârim ü âdil

Beyân-ı kıymeti eltâfının değil kâbil

Büyük, büyüksün evet bî-adîlsin birsin

Ulüvv-i haslet ile ekberü'l-ekâbirsin." (*Sitâyiş-i Hazret-i Şehriyârî*'den, 1307/1891)[14]

Yine bu tarihlerde kaleme aldığı bir velâdetnâmede, II. Abdülhamid'in doğum günü için "bayram günü" nitelemesi yapar:

"*Bugün ol rûz-ı neş'e-verdir ki*

Matla'-ı âfitâb-ı devlettir

Bugün ol îd-i mu'teberdir ki

Mecma'-ı behcet ü saâdettir." (*Tebrîk-i Velâdet-i Pür-meymenet-i Hazret-i Hilâfet-penâhî ve Arz-ı Şükrân*'dan, 1309/1894).[15]

---

kendimi pek sıkı bir mürakabe altında tuttuğumdan tetkike memur olanlara pek az bir iş bırakmış oluyordum, onun içindir ki yazılarımdan kırmızı kalemin darbesine uğrayan satırlar nadirdi; (...)" Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 816.

[11] Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, s. 17.

[12] Hâlid Ziya Uşaklıgil, o günlerle ilgili şu bilgileri verir: "*Haydutlardan müşirler, hırsızlardan vezirler çıkmıştı; içinde levsden başka bir maya olmayan göğüslere murassa nişanlar, menzeletleri ancak çukurların dereceleriyle ölçülebilecek alçaklara bâlâlar verilmişti ve bu rütbe, nişan, para, sonra bütün bu parıltılı şeylerin arasından fışkıran casus gözlerinin ateş kasırgası altında halk bunalmış, sersemleşmiş, boğazı kısılarak sesi kesilmiş, beklerdi.*" Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 766-767.

[13] Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, s. 18.

[14] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, (Haz.: Prof. Dr. İsmail Parlatır – Doç. Dr. Nurullah Çetin), TDK Yayınları, Ankara: 2001, s. 86.

[15] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 87.

1896 yılından itibaren "*çok keskin bir padişah, saray ve iktidar muhalefeti, hatta düşmanlığı ve nefreti içine*"[16] giren "*Fikret'in* (…) *Servet-i Fünûn dergisiyle birlikte yazdığı şiirler içerik olarak geçmişe, geride kalan uygarlık değerlerine okunan bir bedduadır.*"[17] Fikret, 1892'de başladığı Mekteb-i Sultanî'deki (Galatasaray Lisesi) Türkçe öğretmenliğinden, yönetimin bütçe açığını kapatmak amacıyla memur maaşlarının %10 indirilmesi kararı üzerine 1895'te istifa eder; bu tavır, "*onun değişik kişiliğini, eğilmezliğini gösteren ikinci istifa olayıdır.*"[18] Ancak, bu istifaların gerçekleştiği yıllarda Fikret'in II. Abdülhamid'le bir sorunu yoktur. "*1896 yılı Fikret'in saray ve padişah karşısındaki tutumu açısından bir dönüm noktasıdır adeta.*"[19] 1895'te Galatasaray'daki görevinden istifa ederek devlet memuriyetini II. Meşrutiyet'in ilânına kadar terk eden ve inzivaya çekilen Fikret, 1896'da, eski öğretmeni Recaizâde Mahmut Ekrem'in aracılığıyla Servet-i Fünûn dergisinin yazı işleri yönetmenliğine getirilir. Aynı yıl Robert Kolej'e Türkçe öğretmeni olarak atanan Tevfik Fikret, işine bağlı ve dindar bir adam olan babası Hüseyin Efendi'nin bir jurnal üzerine 1898'de Abdülhamid tarafından mutasarrıflık göreviyle Hama'ya sürülmesi ile sarsılır.[20] Fikret'in dönemin idaresine duyduğu kızgınlığı ve içine düştüğü bedbinliği iyice arttıran bu olayın hemen ardından şâir, hastalanan İsmail Safâ'yı ziyareti esnasında okuduğu iddia edilen II. Abdülhamid'i eleştiren bir şiiri nedeniyle gözaltına alınır; iki gün Beşiktaş'taki Hasan Paşa Karakolu'nda tutulur. Evi aranıp babasından gelen mektuplara el konur; söz konusu şiir ele geçmeyince serbest bırakılır. Babasının haksız sürgünüyle zaten sarsılmış olan Fikret'i bu olay da çok etkiler ve evinden ayrı kaldığı bu kısa süreyi şiirleştirir.[21] Bir süre sonra, bu kez ahlâkî açıdan yıpratılmak için, Robert Kolej'deki bir çaya karısıyla birlikte gitmesi bahane edilerek yeniden Hasan Paşa Karakolu'na çağrılır. 1899'da İngilizlerle Afrika'daki Boerler arasındaki savaşta İngilizlere desteklerini yaklaşık yetmiş imzalık bir beyannâmeyle açıktan ilân edenler arasında Fikret de vardır.[22] Bu olaydan sonra da sorgulanan ve evi aranan Fikret'in bu tavrı, yönetimin onun üzerindeki tarassudunu arttırmıştır. Bütün bu yaşananlar, ondaki yönetim düşmanlığını, kötümserliği ve "inziva" düşüncesini daha da derinleştirir. Bu düşünceler, Servet-i Fünûn topluluğunun diğer sanatçılarınca da benimsenir.[23] Bunlardan başka, Fikret'in annesi Hatice Refia Hanım, Fikret 12

---

[16] M. Fatih Andı, "Saray Karşısında Tevfik Fikret", *Bir Muhalif Kimlik Tevfik Fikret*, (Haz.: Bengisu Rona - Zafer Toprak), İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2007, s. 52. M. Fatih Andı, bu yazısında (s. 49-71), Fikret'in II. Abdülhamit'e, Saray'a ve Saray mensuplarına karşı yaklaşımını ve onlarla münasebetlerini, o dönemle ilgili kaleme alınmış anılardan, o dönemde yazılmış mektup ve kartpostal arkası notlardan hareketle detaylı bir şekilde izah eder.

[17] Hilmi Uçan, "'Sis', 'Siste Söyleniş' ve 'Sonuç' Şiirleri Çerçevesinde Üç Şâir: Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Baudelaire", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 193. http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/X3/hucan.pdf (Erişim tarihi: 06.01.2015).

[18] Memet Fuat, *Tevfik Fikret*, YKY, 2. Baskı, İstanbul: 1999, s. 33. Devletteki memuriyet hayatı boyunca defalarca istifa eden Fikret'in ilk istifası, Bâb-ı Âli'deki memuriyetindendir. 1896'da ömrünün sonuna kadar görev yapacağı Robert Kolej'e öğretmen olarak giren ve bu tarihten sonra devlet memuriyetinde bulunmayı bile II. Abdülhamid yönetimine bir taviz ve bu yönetimle bir uzlaşma olarak algılayarak bu türden görevleri kabul eden yakın dostlarını bile hiç çekinmeden tenkit edip kıran şâir, 1888'deki Sadaret Mektûbî Kalemi Mühimme Şubesi'ndeki memuriyeti esnasında maaş ödemelerinde yaşanan sıkıntılardan dolayı istifa etmiştir (M. Fatih Andı, "Saray Karşısında Tevfik Fikret", s. 51, 52).

[19] M. Fatih Andı, "Saray Karşısında Tevfik Fikret", s. 52.

[20] Mehmet Fuat, *Tevfik Fikret*, s. 34. M. Fatih Andı; şâirin babasının Akkâ'ya sürüldüğünü (M. Fatih Andı, "Saray Karşısında Tevfik Fikret", s. 62), Mehmet Fuat ise, önce mutasarrıf olarak Hama'ya sürgün edildiğini oradan da Nablus, Akka, Urfa ve Halep'e aynı görevle gönderildiğini kaydetmektedir.

[21] Memet Fuat, *Tevfik Fikret*, s. 34.

[22] Memet Fuat, *Tevfik Fikret*, s. 37-38. Ahmet İhsan'ın bu olayla ilgili pişmanlık ve itirafları için bkz.: Ahmet İhsan (Tokgöz), *Matbuat Hatıralarım*, Cilt: 1, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul: 1930, s. 105-106.

[23] Mehmet Rauf, sanat anlayışının yanında dünya görüşü ve yaşam biçimi olarak da Batılılara özenen Servet-i Fünûncuların, devrin siyasî otoritesine/yönetimine karşı takındıkları muhalif tavırla ilgili olarak anılarında şu dikkat çekici ifadeleri kullanır ki bu cümleler, kendisine yöneltildiği iddia edilen "Siz ediplere düşman mısınız?" sorusuna

yaşında iken hacca gitmiş ve orada koleradan vefat etmiştir.[24] Fikret'in o yaşta öksüz kalışı, onun çocuk psikolojisi üzerinde kuvvetli tesirler oluşturmuştur. Muhtemelen *Mai Deniz*'de onun "elem-i kalbine ağlayan mai göz"le *Yağmur*'da şâirin hatırladığı "kara çarşafını sürükleyip giden yorgun argın kadın" hayalinin küçük yaşta kaybettiği annesiyle yakın ilgisi vardır. Aynı şekilde, daha sonra, babası Hüseyin Efendi'nin sürgüne gönderilip sürgün edildiği topraklarda vefat etmesi de, Fikret'te derin hasarlar oluşturmuştur. Her ne kadar anneannesi ve yengesi Nâime Hanım, ona annesinin ve babasının eksikliğini hissettirmemeye çalışsalar da, tabiîdir ki, anne ve babanın yerini hiç kimse dolduramaz. Küçük yaşta anne ve baba sevgisinden mahrum kalan Fikret'in bu psikolojisi, eserlerine de muhakkak tesir etmiştir. Bu psikolojinin yanında, "*Kendilerine, değerlerine ve dünyaya güvenini kaybetmiş*" oldukları için "*devrin kaotik yapısı ve dış dünyanın tehditlerine karşı direnç noktaları oluşturamayan*"[25] diğer Servet-i Fünûn sanatçılarına da hâkim olan "yönetim düşmanlığı", "bedbinlik" ve "inziva düşüncesi" ile bir ara önce hep birlikte Yeni Zelanda'ya gitmeyi, daha sonra da Hüseyin Kâzım'ın Manisa'nın Sarıçam köyündeki çiftliğine yerleşmeyi düşünürler. [26] *Yağmur* şiirinin yayımlandığı tarihten bir yıl sonrası (1898), II. Abdülhamid istibdadından kaçarak özgür ve mutlu bir yaşama kavuşmak için Yeni Zelanda'ya ve Manisa'nın Sarıçam köyüne kaçma tasarılarının olduğu yıldır. Gitmeyi düşündükleri bu yerlerde, planlarına göre Fikret'in çizdiği köşkte toprağı işleyecek, birlikte yaşayıp çocuklarını bizzat yetiştirerek baskı ortamından uzakta huzurlu bir ömür süreceklerdir. Ancak, biraz da hayatı boyunca sadece "istemek"le kalıp "icraat"e geçemeyen Fikret'in bu fikirden vazgeçmesi ve İstanbul'dan uzaklaşmayı göze alamaması yüzünden Fikret'in "*Yeşil Yurt*", "*Bir Ân-ı Huzûr*", "*Ne İsterim*" ve "*Ömr-i Muhayyel*" gibi şiirlerinde de açıkça görülen bu ütopya ve birlikte yaşama özlemi, bir türlü gerçekleşemez.[27] İşte, bir bunalım ve sıkıntı şiiri olan *Yağmur*'u da II. Abdülhamid'e kızdığı bir dönemde yazar. II. Abdülhamid döneminden, o dönemin aydınlarının hemen hemen hepsi -Mehmet Âkif dâhil- rahatsızdır. "*Bu devirde herkesin inkâr kabul edilmeyecek bir hakikat olmak üzere telâkki ettiği bir kaide vardı. Memleketi dolduran mesavi ve mehalik tamamıyla Abdülhamit'in şahsından doğuyordu: Onun*

"Hayır, ben edebsizlere düşmanım." cevabını verdiği rivayet edilen II. Abdülhamit'i haklı çıkaracak cinstendir: "*Biz, Servet-i Fünûn'cular heyet-i mecmuamızla memleketin siyasetine birer can düşmanıydık. Fakat bu noktaya temas edecek yazıların dâî olacağı vahim tehlikeler emsâl ve görünenle sâbit olduğundan bu işlere dair şakşaka etmemek en birinci itinâmızı teşkil ediyordu. Hatta biz yalnız siyasetin değil, bu siyaseti tervic ve kabul eden âdetlerin, ananelerin ve o âdetler ve ananelerle teessüs etmiş ahlâkın ve hayatın da düşmanıydık. Bu ahlâkı yıkmak, bu âdâtı tahrip etmek en birinci emelimizdi.*" [Mehmet Rauf, *Edebî Hatıralar*, (Haz.: Mehmet Törenek), Kitabevi, İstanbul: 1997, s. 56.]

[24] Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, s. 44.

[25] R. Korkmaz, "Servet-i Fünun topluluğu (1876-1901)", (Muhtemelen baskı hatasından kaynaklanan tarihteki yanlışlığa dikkatinizi çekelim!), *Türk Edebiyatı Tarihi,* Cilt: 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul: 2007, s. 117.

[26] Ayrıntılı bilgi için bkz.: "Yeşil Bir Hayal: Yeni Zelanda", (Özel Dosya), *kitap-lık*, S: 93, Nisan 2006, s. 76-117; E. Engin, "Anılardaki Fikret", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume: 2/3, Summer 2007, s. 241-243; R. Korkmaz, "Servet-i Fünun topluluğu (1876-1901)", s. 117-128.

[27] Memet Fuat, *Tevfik Fikret*, s. 31-33. Servet-i Fünûn anlayışının esası olan "hakikatten nefret etmek ve hulyâdan hoşlanmak" temi, onlardaki "ortak duyuş ve düşünüş tarzının en açık göstergesi"dir (Hasan Akay, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği,* Kitabevi, İstanbul: 1998, s. 176). Kötümserliği bir karakter özelliği olarak taşıyan Fikret, Yeni Zelanda'ya ve Manisa'daki çiftliğe gidemeyince ömrünün sonuna kadar Aşiyân'a sığınır ki bu, ondaki kaçış arzusunun yerini alan düş kırıklığının ve kırılgan mizâcının bir göstergesidir. Bu ruh hâlinde, Servet-i Fünûncuların aldıkları ortak kültür ve eğitim, geldikleri aile ortamı veya mirası, özellikle mizaçları kadar sosyal ve siyasî şartların da önemli rol oynadığı inkâr edilemez. Başta Fikret olmak üzere hemen bütün Servet-i Fünûncular, "*kötümserliklerini çağının felsefesi ve siyasal umutsuzluk tablolarıyla desteklemeye, Sultan İkinci Abdülhamid istibdadının (...) kendi yeteneklerini tam olarak geliştirmeye fırsat vermediğini, olumsuz şartların kendilerini kötümser yaptığını, dış dünyada ve Batı edebiyatında da kötümserlik (bedbinlik) felsefesi rüzgârlarının estiğini, nihayet mevcut hallerini besleyen çok yönlü şartlardaki olumsuzlukları anlatmaya çalışmışlardır*." (Hasan Akay, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği,* s. 178). Fikret'in *Yağmur* ve *Sis* şiirleri de bunu açığa çıkarmaktadır.

idaresinden zarar görenler de, menfaat bulanlar da bu itikatta müttefikti."[28] Bu dönemdeki sıkı denetiminden rahatsız olan aydınlardan kimileri Fransa'ya kaçar, kimileri susar. Hayatı boyunca maddî yönden hiçbir sıkıntısı olmayan Fikret,[29] özellikle 1896'dan sonra kötümser ve mustarip bir ruh hâline bürünür. Bu ferdî ıstırabı ve kötümserliği, devletin içinde bulunduğu sıkıntılı durum ile yönetimin tavrı da arttırmıştır.[30] Zaten Servet-i Fünûncuların ortak vasfı, istibdat yönetimine olan düşmanlıklarıdır. Servet-i Fünûn "*muharrirlerini sanat rabıtası ne kadar birbirlerine bağlıyorsa, istibdaddan ve saraydan nefret, hürriyet ve meşrutiyete muhabbet hissi de onları o kadar birleştiriyordu.* (…) *memlekette hüküm süren istibdad ve tazyikten kurtulmak arzuları kalblerde pek canlı idi.*"[31] Ancak bu ortak düşmanlık duygusunu en şiddetli olarak içinde taşıyan, bu düşmanlık ve nefretini dışarıya en çok yansıtan, hatta Hüseyin Cahit'e göre, bu yönetim düşmanlığı ve muhalefetini diğer Servet-i Fünûn sanatçılarına aşılayan, Fikret'tir.[32] Yirmili yaşların başında *Mirsâd* ve *Mâlûmât* dergilerinde II. Abdülhamid'e *Sitâyişnâme* (1891) ve *Velâdetnâme* (1894) yazan Fikret de, ömrünün sonuna kadar hiç ayrılmadığı Robert Koleji çevresinin de katkısıyla, bu ortak duyuş tarzından elbette etkilenmiştir. Fikret'in II. Abdülhamid'e karşı beslediği bu kin ve nefretin yanında Abdülhamid yönetimiyle en küçük bir irtibatı olan yakın dostlarına –hatta Sultan'ın iradesiyle maaşına zam yapılan üstâdı Recaizâde Mahmut Ekrem'e-[33] karşı sergilediği sert tutum, aşağıda da örnekleriyle değinileceği üzere, o dönemle ilgili anılarını kaleme alanların eserlerine de yansımıştır.

Hâlid Ziya Uşaklıgil, Mekteb-i Sultanî'den istifa eden Fikret'i ve onun o yıllardaki sıkıntılı ruh hâlini şöyle tanımlar: "*İstanbul'dan çıkmamış, Galatasaray'ın dört duvarı arasında müphem emeller besledikten sonra hayata çıkınca onu hayalinden o kadar uzak görmüştü ki Babıali'de ciğerlerine muvafık bir hava bulamayarak boğulacağına hükmetmiş, bir maden kuyusunda müsemmim bir hava yutmuş gibi kendisini dışarıya atarak, biraz sersem, biraz şaşkın, bu memlekette nasıl yaşayabileceğinde mütehayyir, sarf edilmeye vesile bulunmayan zengin kuvvetlerini hapsede ede dolaşıyordu; bütün rüyet afakı, mektebin hakikate varamayacak*

[28] Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 690.
[29] Bu konuda Hüseyin Cahit'in tespitleri için bkz.: M. Fatih Andı, "Saray Karşısında Tevfik Fikret", s. 56.
[30] Fikret, bir şâir ve aydın olarak ülkenin o dönemde içinde bulunduğu siyasî, kültürel ve ekonomik şartlardan mutlaka etkilenmiş; 1897'de yayımladığı *Yağmur*'dan hemen sonra *Ömr-i Muhayyel*'i (1898) kaleme alıp her hakikatten uzak, herkese meçhul bir diyara kaçmak, bütün insanlardan uzak orada yaşamak istemiş; iki yıl sonra da *Gayyâ-yı Vücûd*'u (1899) yazarak hayatı, "solucanlarla, sülüklerle, yılanlarla dolu" kokuşmuş bir bataklığa benzetmiş; daha sonra da *Sis*'i (1901) kaleme alarak İmparatorluğun sembolü olan başkent İstanbul'u mel'ûn ve menfûr bir şehir olarak tasvir edip yaşlı ve ahlâksız bir kadına benzetmiştir (Rıza Bağcı, "Tevfik Fikret'in *Sabah Olursa* Şiirinin Tahlili", *Yağmur*, S: 10, Ocak-Şubat-Mart 2001 http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/konu/tevfik-fikretin) (Erişim tarihi: 01.03.2015).
[31] Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hâtıralar*, Akşam Kitaphanesi Yayınları, İstanbul: 1935, s. 120-121.
[32] Hâlid Ziya, şâirin II. Abdülhamid nefretini ve ona karşı duyduğu kini, "kudurmuş öfke" olarak niteler (Hâlid Ziya'dan akt.: M. Fatih Andı, "Saray Karşısında Tevfik Fikret", s. 52). Onun II. Abdülhamid düşmanlığının ve nefretinin hangi boyutlara ulaştığının en güzel göstergesi, II. Abdülhamid'e Ermeni komitacılar tarafından 21 Temmuz 1905'te yapılan suikastten hemen sonra bu suikasti övmek için kaleme aldığı ve II. Meşrûtiyet'in ilânından sonra -bu suikastı Ermenilerin yaptığı ortaya çıktığı hâlde- kitabına alıp yayımladığı *Bir Lâhza-i Teahhûr* adlı meşhur şiirdir. Böyle bir şiirin, bugünkü devlet yöneticilerimizden birine yapıldığını farz edeceğimiz bir suikastten sonra yazılması hâlinde onu yazan şâirin başına nelerin gelebileceği, en azından tutuklanıp hapsedileceği, herkesin malûmudur. Ancak, demokrasinin değil mutlakiyetin hüküm sürdüğü o dönemde "sansürcü ve baskıcı" diye nitelenen bir padişah; kendisine "av", suikastçilere de "şanlı avcı" nitelemesini yapan ve suikastçilerin başarılı olamamasına üzülüp hayıflanan Fikret'e hiçbir şey yapmamıştır. Bu durum da, II. Abdülhamid ile Servet-i Fünûncular arasındaki ilişkilere dair bu zamana kadar ortaya konan yargıların tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini gösteren önemli bir hadisedir.
[33] Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, s. 101.

emelleriyle memleketin her ümidi gırtlağından tutup sıkan idaresinin arasında bir karanlık köşeden ibaretti; (...)"[34]

H. Nâzım mahlasını kullanan Ahmet Reşit Rey de, anılarında, arkadaşı Fikret'in psikolojisi ve padişaha bakışı ile ilgili olarak şunları söyler: "*Vakıa Tevfik Fikret de nefsine mağrur ve seri'ül-infialdi. İstişare odasındaki vazifesini bu sebeple terketmiş, o meraretle mesaisini edebiyata vermiş; padişahı da -hususile pederinin tağribinden sonra daima mültehip olan- kin ve nefretine hedef etmişti. Bu cihetle sarayda kâtiplik etmekten başka cürmü olmayan bizlere de ara sıra nîş-i tehekkümünü uzatmaktan çekinmezdi.*"[35]

Zaman geçtikçe Servet-i Fünûn'a Saray'dan baskı ve yasaklamalar gelmeye başlar. Bu baskılardan bunalan dergi çevresindeki edebiyatçılar, sık sık bir araya gelip piknikler yapar, sohbetler ederler. Ancak Fikret'in bu durumdan çok sıkıldığı bellidir. Yine böyle bir geziden Fikret, Hâlid Ziya ve Mehmet Rauf sandalla dönerlerken bir şilebin kendi sandallarına çarpmasından son anda kurtulurlar. Fikret, bu olay üzerine içinde bulunduğu bedbinliği ve bezginliği yansıtan şu ifadeleri kullanır: "*Ah! (...) ne olurdu, bizi çiğneyip ezmiş, batırıp boğmuş olsaydı. Şu dakikada her şey silinmiş olurdu, dünya bize karşı, biz dünyaya karşı... Ne o, ne de biz hiç kaybetmiş olmazdık. Bilakis!..*"[36]

Fikret, her zaman, ağırbaşlı olmasına rağmen konu II. Abdülhamid olunca kendini tutamaz. Hüseyin Cahit, bir gece mehtabın güzelliğinden bahsettiğinde Fikret, ona çok kızar. Çünkü o gün (31 Ağustos), II. Abdülhamid'in tahta çıktığı gündür. Fikret, böyle bir günde tabiatın güzelliğini fark edebilen Hüseyin Cahit'e tepki gösterir. Kendisinin böyle bir gecede, evinde ışık yakmayı bile vatanseverliğe aykırı bulduğunu söyler.[37] Cülûs gecelerinde, onun evinde ışık yakılmadığından Mehmet Rauf da anılarında bahseder.[38] Onun bu psikolojisini en güzel, bir "cülûs-ı hümâyûn" gecesinde yani 31 Ağustos 1899'da kaleme aldığı *Şehrâyîn* adlı şiirinde görürüz. Bütün Boğaziçi, "heyecânlar, ziyâlar, alkışlar, neş'eler, na'ralarla" çalkalanırken dışarıdaki şenlikleri ve fener alaylarını ışıkları yanmayan evinin penceresinden sessizce izleyen şâir, kocaman evinin (Âşiyân'ın) içinde "yaslı"dır ve karanlıklar içindeki o koskocaman ev, matem havasındaki şâir için "sanki bir gunûde (uyumuş) mezar"dır.[39] Bu tablo, bize, bu şiirden iki yıl önce kaleme alınan *Yağmur* şiirindeki yağmur yağarken "kuşların hüzün verici bir şekilde saçakların altına sığınıp susmasına karşılık sokakta bir köpeğin uluması ve bu esnada ne bir yüzün ne de bir pencerenin açılmaması" ifadelerini hatırlatır.

Ali Ekrem'e göre Fikret'in hayatı, "şakraklık ve hırçınlık" olarak iki bölüme ayrılır. Fikret mutluyken, Ali Ekrem'in deyişiyle, onun kadar "alaycı, sarakacı" bir insan olamaz diye düşündürtür. Ancak zamanla Fikret'in şen şakrak hâli sona erer. Ali Ekrem, bunun tam nedenini bulamasa da ülkenin kötüye gidişinin ve gün geçtikçe şiddetlenen istibdadın Fikret'i olumsuz yönde etkilediğini belirtir. Ali Ekrem'e göre Fikret'in erken ölümündeki etkenlerden biri de onun bu yöndeki üzüntüleridir. Fikret, özel hayatında da mutlu değildir. Sonunda "pek huysuz, gayet hırçın" birisi olur. Buna mukabil onu tanıyanlar, onun tarizlerine ve huysuzluklarına tahammül ederler. Ahmet Reşit'in anlattığı sarayda kâtiplik olayını ve Fikret'in bu konudaki

[34] Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 631.
[35] Ahmet Reşit Rey (H. Nâzım), *Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul: 1945, s. 51.
[36] Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, s. 824.
[37] Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hâtıralar*, s. 147-148.
[38] Tevfik Fikret'in o dönemi anlatan anılardaki detaylı anlatımı için bkz.: Ertan Engin, "Anılardaki Fikret", *Turkish Studies*, Volume: 2/3, Summer 2007, s. 230-248. http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi5/ sayi5pdf/enginertan.pdf (Erişim tarihi: 01.03.2015); M. Fatih Andı, "Saray Karşısında Tevfik Fikret", s. 53-56.
[39] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 537-539.

öfkesini Ali Ekrem de nakleder. Kendisi Fikret'i sükûtla dinler. Fikret ise Ali Ekrem'le konuşması bitince onun yanındaki bir şahsa dönerek şunları söyler: "*Ya siz, ya siz? Niçin bu kadar fazl ü kemâlinizle sükût edip duruyorsunuz? Niçin milleti uyandırmıyorsunuz? Sizin ilm ü irfânınız ne işe yarar bilmem ki dünyada niçin yaşarsınız?...*" Bu şahıs sessizce dinlerken bir fırtına kopacağını anlayan Ali Ekrem, dışarı çıkar. Fikret, arkalarından bağırır: "*Ya, işte böyle kaçarsınız, doğru sözü dinleyemezsiniz! Ben bu dünyada yalnızım bilirim. Lâkin yalnız yaşayacağım ve geberinceye kadar yalnız bağıracağım.*"[40] Ne var ki, hastalığının ağırlaştığı günlerde şunları söyleyecektir: "*Ekrem, vallahi senin de, hepinizin de hakkınız varmış: Ben kendimi beyhûde öldürüp duruyorum. Sanki ben vatan vatan diye bağırıp duruyorum da ne oluyor. Vatan Yerebatan olup gidiyor. Ben de orada mahvoluyorum.*"[41] O dönemde Saray tarafından, Ahmet İhsan'ın dergisine gelene kadar *İkdam*, *Ma'lûmât* gibi pek çok dergi çalışanı ödüllendirilir. Ahmet İhsan da, ödüllendirecekler listesi yaparak Saray'a gönderir. Ama bu listede Fikret gibi hassas yazar ve şâirlerin adları yoktur. Matbaadaki mürettipler, kâtipler, hamallar vardır ve onlar ödüllendirilir. Ama Fikret, bu fakir insanların sevinmesi için Saray'dan böyle bir şey isteyen Ahmet İhsan'a uzun süre dargın kalır.[42] Alıngan ve hassas bir ruh hâline sahip olan Fikret, *Yağmur* şiirini yazdığı sırada da kalabalıklar içinde yalnızlaşan, kendi başına kalan ve kendi iç sesinden başka sese kulak ver(e)meyen bir şâirdir. Tıpkı *Sis*'te olduğu gibi *Yağmur* şiirini de bu ümitsizlik, karamsarlık ve yalnızlık duyguları içerisinde kaleme almıştır.

Fikret, diğer Servet-i Fünûncular gibi, bir manzarayı en ince ayrıntısına kadar tasvir etmekten ve ona bir ruh hâli vermekten hoşlanır. *Yağmur*'da da, Servet-i Fünûn edebiyatının başlıca ifade mekanizmasını oluşturan "dış dünya ile ruh hâllerini birleştirme/aynîleştirme" düşüncesi/tekniği karşımıza çıkar. Şâir, tabiatı tasvir ederken tabiata bir ruh hâli -kendi ruh hâlini- yüklemiştir. Servet-i Fünûn şâirleri, bilindiği üzere, şiirlerinde kendi duygularına fazlasıyla yer veren ve bu bakımdan öznelliği oldukça öne çıkan sanatçılardır. Toplumsal meselelere temas ederken dahi meseleleri, kendi his ve düşünce dünyasından gören Fikret, dış dünyadaki nesnelerle ve tabiatla sıklıkla bir özdeşleyim[43] (aynîleştirme) kurar. Evreni, olayları ve nesneleri kendi bakış açısına göre anlamlandırır. Bu bakış açısının oluşumunda da onun kültürel birikimi, ruh hâli ve içinde yaşadığı ortam belirleyici unsurlar olarak öne çıkar. Tevfik Fikret'in *Yağmur* şiirindeki bakış açısı, Mehmet Rauf ve diğer pek çok Servet-i Fünûncunun bakış açısı gibi, "*hastalıklı ve yabancı bir ruhun hor görüşüyle doludur.*"[44] *Sühâ ve Pervîn* şiirindeki "*Melâli çehre-i eşyâya pek yaraştır*(an)" Tevfik Fikret, neredeyse çocukluğundan beri karamsar ve umutsuzdur. Hem kulağa hem de göze hitap eden unsurlarla inşa edilen *Yağmur* şiirinde de Türk toplumunda genelde "rahmet" ve "bereket" olarak nitelenen bir tabiat olayına toplumun algısından çok farklı bir kötümser yaklaşım söz konusudur.[45]

---

[40] *Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları*, (Haz.: Metin Kayahan Özgül), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 1991, s. 456.
[41] *Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları*, s. 456.
[42] Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, s. 104.
[43] Özdeşleyim süreci, "*nesnelerle aramızda bir duygu birliğini* (bu kelime "*birliğiyle*" şeklinde olmalıydı, R.G.), *daha doğrusu bizim nesnelere duygusallık yüklememizle oluşur. Bunun sonunda, nesneler tıpkı bizim gibi duygusal bir canlılık kazanırlar. Sözgelişi, dalgalı bir denize bakıp, 'azgın, coşkun deniz'; yalçın kayalı dağ doruklarına bakıp, 'mağrur dağ başları' deriz, yine bu ilgi içinde, 'şirin bir evden', 'albenisi olan' bir söz açarız. Nesnelere yüklemiş olduğumuz bu nitelikler, azgınlık, coşkunluk, şirinlik, albenisi olmak, vb. bütün bunlar bize ait, bizim ruhsal yaşamımıza ait niteliklerdir. (...) Bu şunu gösteriyor ki, biz nesnelerle aramızda bir özdeşlik ilgisi kuruyor, kendimize ait duyguları nesnelere yükleyerek sanki onlarla özdeşleşiyoruz*." (İsmail Tunalı, *Estetik*, Remzi Kitabevi, 14. Baskı, İstanbul: 2012, s. 40-41).
[44] Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları II (Dişimizin Zarı)*, 3. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul: 2007, s. 68.
[45] Yağmurun, Fikret'e bu kadar sıkıntı vermesinin sadece siyasî bir anlamı yoktur. Fikret'in inanç dünyasındaki sarsıntı da bu bakış açısında oldukça etkilidir. Meleklere ve diğer kutsal değerlere olan inancını zamanla kaybeden ve *Târîh-i Kadîm'e Zeyl*'de açıkça ifade ettiği üzere deist bir anlayışı benimseyen Fikret, her şeye bir pozitivistin

Fikret'e göre, yağmurun yağmasıyla oluşan sel suları da, tıpkı yağmur damlaları gibi ağlaşmaktadır. Bunun yanında ufuklar yaklaşmakta; âdeta etrafa sıkıcı, bunaltıcı ve baskıcı bir atmosfer hâkim olmaktadır. Bulutlar gitgide kararmakta ve bunun neticesinde zerrelere can çekişmeye benzer bir dalgalanma gelmektedir. Artık ağır ve kasvetli bir hava, her şeye hâkim olmaya başlamıştır. Nitekim çevreyi bürüyen "soğuk gölge", gün ortasında gecenin yaşanmasına sebep olmaktadır. Artık her şey sönmüştür; görüntüler kaybolmaya başlamıştır. Hatta biraz önce görmüş olduğu manzara, artık görünmez olmuştur. *Sis* şiirinde II. Abdülhamid istibdadını sembolize eden sisin, bir "dûd-ı muannid" olarak şehrin üzerine çökmesiyle oluşan "zulmet-i beyzâ", tüm manzarayı "tozlu levhalara" çevirir ve göz gözü görmez; hiç kimse bu manzaranın derinliklerine nüfuz edemez; hatta nüfuz etmeye "korkar". Bir tabiat olayı olan "sis"in ortaya koyduğu bu tabiî durum, o dönemdeki insanlar üzerinde var olduğu söylenen II. Abdülhamid "tazyîk"ının insanları nasıl korkuttuğunu, üzeri kapanan veya tam anlamıyla aydınlatılamayan olayların derinliklerine halkın vâkıf olamadığını, soru sorma ve araştırma hürriyetlerinin elinden alındığını, şeffaflığın ortadan kalktığını vs. ifade etmektedir. Aynen bunun gibi, *Yağmur*'da da, yağmurla birlikte kapalı bir hava resmedilir. Bu kapalı hava, Servet-i Fünûn anlayışının en esaslı maddelerinden birisini meydana getiren 'bedbinlik felsefesi'nin açık bir göstergesidir. "*Yağmur*"un bütününde bu felsefeyi yansıtan göstergeler mevcuttur. Tevfik Fikret'in bu şiirindeki atmosferi anlamak ve ortaya koymak için, kullandığı kelimelere yakından bakmak gerekir. Bu şiirdeki "darbe, nevha-ger, sokaklarda seller ağlaşırken ufkun yaklaşması, bulutların kararması ve bundan dolayı eşyanın içinde bulunduğu hâl (eşyanın dalgalanması), yağmurun şiddetli yağışı, hiçbir pencere ya da yüzün açılmaması, saçakların altına sığınan kuşlar susarken sokaktaki köpeğin uluması, yağmur tanelerinin ürkekliği, etrafı kaplayan soğuk gölge ve günün geceye dönmesi, kaos hâlindeki evrenin/varlığın görüntüsünün sönüşü, yerlere vahşet çökmesi, sokaktan hayalet gibi geçen başı örtük sabi, yorgun argın kara çarşafını (siyah elbisesini) sürükleyen bir kadın hayali, inilti, suskunluk ve çınlamanın boğuk çelişkisi" gibi ifadeler, o dönemdeki siyasî baskıyı ve Servet-i Fünûncuların genelinde var olan bedbinlik felsefesini göstermesi açısından önemlidir. Bir tabiat olayı olan yağmur da yoğun bir şekilde yani sağanak hâlinde yağarken bu sırada gökyüzünü de kara bulutlar kaplayınca gündüz bile olsa etraf, doğal olarak "gece yarısı" gibi kararır ve ufuk yavaş yavaş yaklaşarak görüş mesafemiz iyice düşer; etraftaki varlık ve nesneleri de bu "tazyîk" altında net bir şekilde göremeyiz. Gündüz vakti bir "soğuk gölge" etrafı kaplar; o sağanak yağmurun etkisiyle ne bir yüz ne de bir pencere açılır. Bu sırada sokaklarda "seylâbeler ağlaşır" ve etrafa bir "vahşet çöker". Hayalet gibi bir çocuk "boş" sokaktan koşarak geçer. Özgürlüğün sembolü olan kuşlar saçakların altına sığınıp susarken boş kalan sokaklarda uzaktan uluyan bir köpeğin sesi duyulur ki bu durum pek hüzün vericidir. Bu sırada şâir; siyah elbiseli, solgun ve bitkin bir kadını hatırlayıp "ruhunun kulağında" boş ve boğuk bir inleme duyar.

Tevfik Fikret'in II. Abdülhamid yönetiminden duyduğu rahatsızlık, tabiata ve nesnelere olan bakışında karamsar bir tavır takınmasının sebeplerinden biri olmuştur. Farklı bir ruh hâliyle çok daha farklı bir şekilde algılanabilecek olay ve durumlar, şâirin karamsar, yalnız ve kendini köşeye sıkışmış gibi hisseden ruh hâliyle alabildiğine olumsuz bir şekilde algılanmış ve esere de bu şekilde yansıtılmıştır. Bu bakış açısının en bilindik yansıması olan *Sis*'te, sıradan bir tabiat hadisesi olan sis, yukarıdan aşağıya çökmesi, insanların görüş alanını kısıtlaması vb. gibi insan

---

gözüyle yani maddî olarak yaklaşmakta; dolayısıyla, şiirde olduğu gibi ufkunu oldukça daraltmaktadır. Daralan dünyasının penceresinden, yağmurun diğer mahlûklar için ifade ettiği mânâyı görememekte ve sığ bir dünyanın içinde bocalayıp durmaktadır. Şiiri bu yönden ele alan bir çalışma için bkz. Ali Osman Dönmez, "İki Farklı Pencereden Yağmura Bakış", *Mısraların İzinde*, Sütun Yayınları, İzmir: 2007.

hayatında kısıtlamalara sebep olan yönleri bulunması hasebiyle Fikret'in baskıcı bir yönetim olarak gördüğü II. Abdülhamid yönetimini karşılamak için kullanılmıştır. Yağmur da, esas itibariyle bir tabiat olayıdır; bu şiirde romantik ve şiirsel bir vak'a olarak verilen yağmur, aynı zamanda, dönemin "baskıcı" siyasî atmosferinin de bir anlatımı olarak da ele alınabilir. Yukarıda da vurgulandığı gibi, şiirde buna dair pek çok ipucu bulmak mümkündür. Tevfik Fikret'in özellikle Servet-i Fünûn'dan ayrıldıktan sonra kaleme aldığı siyasî şiirlerde yer alan anlatım tarzındaki pek çok unsurun *Yağmur* şiirinde de benzer bir işlevle kullanıldığı görülmektedir. İki farklı tabiat hadisesi olan sis ve yağmur, insan hayatını zorlaştırmaları yönüyle birleşirler. "Sis"in insan üzerinde doğurduğu boğucu, hayatı zorlaştıran ve kimi zaman insanı çaresiz bırakan etkileri, yağmur hadisesinin de doğurduğu, günlük hayatımızdan tecrübe ettiğimiz bir durumdur.

"*Sarmış yine âfâkını bir dûd-ı muannid,*

Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid.

Tazyîkının altında silinmiş gibi eşbâh,

Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;

Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar

Dikkatle nüfûz eyleyemez gavrine, korkar!" [46]

Sis şiirinden alınan yukarıdaki mısralarda da görüldüğü gibi, farklı benzetme ve imajlar yolu ile 'sis'e fiziksel bağlamının dışında bir anlam yüklenmiş; âdeta ülkeye bir sis gibi çökmüş olan 'baskıcı' yönetim resmedilmiştir. *Sis*'ten daha önce kaleme alınmış ve muhtemelen Fikret'in Servet-i Fünûn dönemi şiirleri içinde düşünüldüğü için barındırdığı siyasî boyut gözden kaçırılmış olan *Yağmur* şiirinin de benzer duyguları yağmur olayı üzerinden anlattığı açıkça görülür.

Şâir, *Yağmur*'da, kötümserliğin ağır bastığı duygularını sembol, imaj ve dil mûsıkîsiyle (kelimelerin fonetik özelliklerinden yararlanarak) başarılı bir şekilde ifade etmeyi bilmiştir. *Yağmur*'un alt metnindeki çağrışım ve yoruma açık uçları bir kenarda tutarsak, ilk bakışta şiirin yalnızca yağmurun yağışını -muhtemelen evinin penceresinden- seyreden şâirin gözlemlerini ve bu durumun kendisinde yarattığı anlık duygulanışları tasvir ettiğini görürüz. Fakat şâirin, şiir boyunca kullandığı bazı anahtar kelimeler ve benzetmeler, daha sonra *Sis* şiirinde çok daha görünür bir hâl alacak olan bir siyasî baskıyı imler. Hayata neredeyse daima kötümser bir gözle bakan, derin bir yalnızlık ve karamsarlık içerisindeki Fikret, tıplı bütün Boğaz'ı kesif bir sisin kapladığı bir günde maddî sisle şehrin ve ülkenin üzerine çökmüş farz ettiği manevî baskıyı birleştirmek sûretiyle İstanbul'a lanetler yağdırdığı *Sis* şiirindeki gibi *Yağmur*'da da yoğun yağan yağmur esnasında bulutların da etkisiyle kararan hava ile memleketin içinde bulunduğu iç karartıcı siyasî havayı, manevî baskıyı birleştirmiştir.

Şiirin hemen başında "*Küçük, muttarid, muhteriz darbeler*"in kafeslerde ve camlarda yarattığı titreşimin "*dem-be-dem nevha-ger, nağme-sâz*" olduğu, yani yağmur tanelerinin çıkardığı sesin zaman zaman bir ağıtçının çığlığına dönüştüğü dile getirilir. Daha şiirin başında kurulan bu karamsar ses imgesi, şiirin sonuna kadar şiddetini arttırarak devam eder. Şiirin başında "*dem-be-dem*" duyulan bu ağıt sesi, şiirin sonuna gelindiğinde "*muttasıl*" bir hâl alır.

[46] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 475.

Şiirdeki yağmur hadisesi, bizatihi baskı unsuru gibi düşünülebileceği gibi yağmur öncesinde ve esnasında oluşan kötü havanın -Fikret'in bakış açısıyla devrin yöneticilerinin sebep olduğu karanlık, boğuk, sıkıcı ve ürpertici ortamın- etkisiyle ağlayan, inleyen insanların gözyaşları ve sesleri (ağıt ve iniltileri) olarak da yorumlanabilir. Yani yağmur, bir yandan baskı, zulüm ve adaletsizlik yağdıran padişahı/yönetimi imliyor gibi düşünülebilecekken öte yandan baskı, zulüm ve adaletsizlikten canı yanmış kimselerin gözyaşını da temsil ediyor denebilir.

Bakışını, cama vuran ve çıkardığı sesle zaman zaman bir ağıtçıya benzeyen yağmur tanelerinden sokağa çeviren şâir, bu kez ağlaşan "seylâbeler" görür. Bu ağlaşmalar devam ederken bir yandan da sürekli olarak artan ve yeryüzünü/sokakları boğmaya/karartmaya çalışan bir baskı varlığını hissettirir. Ayrıca, şiirin birinci dizesinin ilk kelimesi 2 heceli, diğer üç kelimesi ise 3 hecelidir. İlk kelimeden itibaren hece sayısının arttığı görülmektedir. Bu da yağmurun yani "baskı"nın hızlandığına, arttığına işarettir. Önce ağır ağır yağan yağmur, gittikçe çoğalmış ve sokaklarda sel hâline gelmiştir. Sokaklarda seylâbelerin ağlaşması, istibdad yönetiminden ve zulmün/baskının artarak ilerlemesinden dolayı sokağın gözyaşı dökmesi olarak da değerlendirilebilir. Kararan ve yeryüzüne gittikçe yaklaşan bulutlar ve onların sebep olduğu gök gürültüsü/şimşekler -ki II. Abdülhamid'i tenkit ettiği meşhur "*Hande-i Bûm*" adlı şiirinde Abdülhamid'in sesini "*ra'd-efşân*" olarak niteler- varlığın üzerine âdeta bir katilin, canına kastettiği kurbanının üzerine çökmesi gibi yüklenmektedir. Burada hissedilen, şüphesiz, cansız varlıkların ("zerrât"ın) değil; Fikret'in kendi ruhunun hissettiği baskıdır. Sürekli olarak gözetim altında tutulduğunu düşünen ve dile getirmek istediği düşüncelerinin kısıtlandığına inanan Fikret, tüm bu baskının müsebbibi olarak II. Abdülhamid yönetimini görür. Bir bakıma baskı altında hissettiği varlığını, alçalan kara bulutlar altında kalarak net görünmeyen, hatta korkudan titreyen zerrelere benzetir:

"*Sokaklarda seylâbeler ağlaşır,*

Ufuk yaklaşır, yaklaşır, yaklaşır;

Bulutlar karadıkça zerrâta bir

Ağır, muhtazır dalgalanmak gelir;"

Siyasî eleştiri yönü herkesçe kabul edilmiş olan *Sis* şiirinin yukarıda zikrettiğimiz ilk mısraları da okuyucunun zihninde benzer bir resmi canlandırır:

"*Sarmış yine âfâkını bir dûd-ı muannid*

Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid.

Tazyîkının altında silinmiş gibi eşbâh,

Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;

Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar

Dikkatle nüfûz eyleyemez gavrine, korkar!"

Fikret'in bir baskı durumunu anlatmak için kaleme aldığı bu mısralarda ve *Yağmur*'da sis, bulut veya yağmur gibi tabiat olayları, insanların ufkunu kaplar ve görüş alanlarını daraltır. Fikret'in *Doksan Beşe Doğru*'da belirttiği gibi "*zehir giryeleri*" dökerek geçirdiği otuz üç yıllık II. Abdülhamid devri, kendisini baskı altında hisseden şâir açısından bakıldığında, insanların ne

geleceği ne de dünyanın mevcut hâlini göremeyeceği, olayların derinliklerine ve arka planlarına nüfuz edemeyecekleri karanlık bir dönemdir.

Yağışın kendisinden ziyade, oluşturmuş olduğu bulutlu ve karanlık görüntüye olumsuz bir anlam yüklenir. Yağmurlu havalarda gerçekten de ortaya çıkan bu görüntü, şâirin karamsar ruh yapısı ile birleştiğinde yeni bir boyut kazanır:

"*Bürür bir soğuk gölge etrafı hep,*

Nümâyân olur gündüzün nısf-ı şeb.

Söner şimdi, manzûr olurken demin

Heyûlası karşımda bir âlemin."

Yağmurlu havalarda, gökyüzünü kaplayan kara bulutların, güneş ışığını kestiği ve gündüz saatlerinde dahi insanda akşam ya da gece hissi yarattığı bilinen bir gerçektir. Bu mısralara Fikret'in daha sonra yazdığı siyasî eleştiri içeren şiirlerindeki üslubunu da gözeterek baktığımızda, etrafı karanlığa bürüyen, gündüzü geceye çeviren ve aslında var olanı görünmez kılan/örten "soğuk gölge"nin, devrin yönetimi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fikret, *Yağmur* haricindeki Servet-i Fünûn dönemine ait şiirlerinde (*Süha ve Pervin*, *Ömr-i Muhayyel*, vs.), hep güneşten, gün ışığından kaçıp "gölge"ye ve akşama sığınmayı tercih etmiş; "gölge"yi (özellikle "ağaç gölgesi"ni) hep olumlu anlamda kullanmıştır:

"*Korunun biraz kuytu, **biraz karanlık** her noktası ya bir fikr-i mütecessise melce-i tefekkür, ya iki rûh-ı mütehassire mev'id-i telâkî… (…) Sühâ ve Pervîn yola en yakın **bir gölgelikte**, biribirinin âğûş-ı iştiyâkında…*

(…)

Sizinle ben o mükedder, o solgun eşcârın

*Adım adım uzanan **ra'şe-i zılâlinde***

(…)

Semâ dalar o zaman bir perîli rüyaya,

*Serer zemîne ağaçlar sedefli bir **sâye;***

(…)

*Bu **sâye-zâr**-ı serâ'irde böyle yapyalnız*" (*Sühâ ve Pervîn*'den, 1313/1897)[47]

"*Ey **şi'r-i pür-zilâl-ı tabî'at**, dem-i gurûb;*

En âşıkâne manzaradır âlem-i gurûb." (*Şâire Dair*'den, 1310/1894)[48]

"*Yağardı sâhili tezyîn eden ağaçlardan*

*Sedefli kumlara titrek, **rakîk bir sâye.***

*Bu **gölgelikti** Sezâ'nın sedîr-i müntehabı,*

[47] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 262, 268.
[48] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 90.

Hayalini buradan mezc ederdi dalgalara." (*Sezâ*'dan, 1312/1896)[49]

"*Yalnız ikimiz, bir de o: ma'bûde-i şi'rim;*

Yalnız ikimiz, bir de onun ***zıll-ı cenâhı;***" (*Ömr-i Muhayyel*'den, 1314/1898)[50]

"*Seninle gel, bu mu'attar harîm-i ilhâmın*

İle'l-ebed kalalım ***zıll-ı ihtişâmında.***" (*Seninle*'den, 1315/1899)[51]

"*Çâk etti, biz etbâk-ı tahayyülde uçarken,*

Bir sadme-i bâliyle hakikat bu ***zılâli;***

Öğretti hayât en acı bir ders ile birden

En giryeli hicrânı… (…)" (*Bir Hicrân-ı Muvakkattan Sonra*'dan, 1316/1900)[52]

Ancak *Yağmur* şiirinde ve özellikle de 1900'den sonraki bütün şiirlerinde "gölge", hep olumsuzlanmış ve baskıcı II. Abdülhamid yönetimini sembolize etmiştir. Şiirdeki "gölge" kelimesinin "soğuk" olarak nitelenmesi de, metni siyasî eleştiri şiiri olarak okuduğumuzda, şiirdeki halktan uzak, olumsuz yönetici imgesini desteklemektedir. Beytin ilk mısraındaki "*soğuk gölge*" ifadesi, bizim için bu şiirin o dönemdeki baskıcı rejime yönelik bir eleştiri olduğuna dair en önemli ipuçlarından biridir. Aydınlanmacı zihniyetin etkisindeki pozitivist Fikret'in 1900'den evvelki şiirlerinde genelde "akşam, bulut, gölge, zilâl, sâye vs." gibi "karanlık" kelimeler tercih edilirken 1900'den sonraki şiirlerinde "nur, gündüz, sabah, güneş, tenevvür (aydınlanma) vs." gibi "aydınlık" kelimeler tercih edilir; "gölge" başta olmak üzere "karanlık"ı ifade eden kelimeler, II. Abdülhamid yönetimi ve mâzî için kullanılır:

"*Bu memlekette de bir gün sabâh olursa, Halûk,*

Eğer bu memleketin ***sis****lenen şu nâsiye-i*

Mukadderâtı kavî bir elin kavî, muhyî

Bir ihtirâz-ı temâsıyla silkinip şu donuk,

Şu paslı çehre-i millet biraz gülerse… (…)

(…)

Tenevvür… Asrımızın işte rûh-ı âmâli;

Silin bulutları, silkin ***zilâl-i ehvâli,***

Ziyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûra.

Ümîdimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak

[49] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 282.
[50] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 368.
[51] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 364.
[52] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 373.

Vatan sizinle şu zindân karanlığından uzak!" (*Sabah Olursa*'dan, 1321/1905)[53]

"*Asrın, unutma; bârikalar asr-ı feyzidir;*

Her yıldırımda bir gece, ***bir gölge devrilir,***" (*Ferdâ*'dan, 1326/1910)[54]

"*Doksan beşi aç;* ***gölgesi*** *bir tâc-ı harîsin*

Saklar mütelâşî, mütereddid, mütemerrid

Evzâ-ı şeb-engîzini bir bûm-i habîsin;" (*Doksan Beşe Doğru*'dan, 1327/1911)[55]

Fikret, *Yağmur*'dan bir yıl sonra (1314/1898) yazdığı meşhur sembolik şiiri *Hande-i Bûm*'da da bu beyitteki "*Nümâyân olur gündüzün nısf-ı şeb*" mısraına benzer bir ifade kullanmıştır. *Hande-i Bûm*'da, gündüz vakti yeryüzüne inen "ay"ı sessizce, çekinerek ve korkuyla izleyen bir insan kalabalığını (korkutulmuş ve sindirilmiş bütün ülke insanını) anlatırken şâir, yine gündüz vakti sanki gece yarısının yaşandığından bahseder:

"*Mütehâlik, samût bir mahşer…*

Nâzil olmuş edîm-i arz'a kamer;

Toplanıp seyr için bütün kişver,

Ediyorlar büyük küçük, mebhût,

Karşıdan ihtirâz içinde sükût.

Gündüzün böyle zulmet-i yeldâ,

Sonra toprakta mâh-ı arş-ârâ,

Bütün ezhâna bir kesel veriyor."[56]

Şâir, siyasî eleştirinin ve yönetime duyduğu nefretin belirgin olarak görüldüğü *Sis*'te, yönetimin baskısından ve zulmünden korkan ve bu zulme boyun eğen insanları da eleştirmiştir. Fikret'e göre, bu baskıya maruz kalmasına rağmen ses çıkartmayan insanların "*ruhu çürümüş, ahlâkı bozulmuştur.*"[57] Tıpkı bunun gibi, *Yağmur* şiirinde de insanlar, korkmuş ve sinmiş vaziyette evlerine hapsolmuşlardır:

"*Açılmaz ne bir yüz, ne bir pencere;*

Bakıldıkça vahşet çöker yerlere."

Bilindiği gibi insanın dış dünyaya açılan yanı, yüzü (ve yüzdeki göz organı) iken evlerin dış dünyaya açılan yanı ise pencereleridir. Bunların kapatılması, insanın veya evin içindekilerin dış dünyayla bağlantılarının kesilmesi, özgürlüklerinin kısıtlanması anlamını taşır. İnsan bir tehlike altındayken yahut soğuk ve yağmurlu havalarda öncelikli olarak yüzünü örtme ihtiyacı hisseder. Benzer şekilde, olumsuz hava şartlarında evlerin pencereleri sıkıca kapatılır. Korunma

[53] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 461, 462.
[54] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 565.
[55] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 650.
[56] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 446.
[57] Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri-I (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)*, Dergâh Yayınları, 9. Baskı, İstanbul: 1985, s. 115.

içgüdüsünün bir gereği olan bu durum, insan ilişkilerini de -ister istemez- olumsuz etkiler. Siyasî baskının arttığı dönemlerde de sokaklar güvensizleştiği veya sosyal hayatta huzur ve rahatı kaçtığı için insanlar, evlerine -kendi iç dünyalarına- sığınır; kendilerine zarar gelmesi endişesiyle pek çok yanlışı görmezden gelir ve insanî ilişkiler zayıflar. Tıpkı *Sis*'teki gibi değişik sâiklerle baskıcı yönetime ses çıkar(a)mayan "korkak, kirli ve günahkâr" insanların evlerine kapanıp yüzlerini ve pencerelerini kapattıklarına Fikret, 1324'te (1908) yazdığı *Dün Gece* adlı şiirinde de dikkat çeker:

"*Sâhil zalâm içinde; donuk bir parıltı var*

Yalnız şu birkaç evde; birazdan siner, batar

Onlar da, hep karanlık olur. ***Bir kalın nikâb***

Örter birer birer

Gündüz hayâtının bütün evsâhını… Beşer

Bilmem ki hangi seyyi'esinden edip hicâb,

Zulmetle perdeler o likâ-yı siyâhını*…*"[58]

Yağmur altındaki sokağı gözlemlemeye devam eden şâir, başı örtülü bir çocuğun "*boş sokak*"tan hayalet gibi ve aceleyle geçtiğini görür. Issız sokakta gördüğü bu çocuk, şâire siyah örtü sürüyen bir kadını çağrıştırır/hatırlatır. Şiirin bu kısımlarında bireysel çağrışımlar ön plana çıksa da, sokağın "ıssız/boş" olması, şâirin gördüğü çocuğun "hayalet gibi" olması ve şâirdeki çağrışımın da "karanlık (siyah) ve karamsar" oluşu, şiirin boğucu/kaotik atmosferini tamamlar mahiyettedir.[59]

"*Saçaklarda kuşlar -hazîndir bu pek!-*

Susarlar, uzaktan ulur bir köpek."

Olumsuz havanın şiddetinden evlerin saçaklarına sığınmış ve susan kuşların hâli, şâiri hüzünlendirmektedir. Bir şâir ve fikir adamı olan Tevfik Fikret, özellikle II. Abdülhamid döneminde uygulanan yayın yasağı, sansür ve yazdıklarından dolayı insanların sürgüne gönderilmesi gibi hadiselere karşı büyük bir öfke duyar. Gerek günlük hayatta gerekse edebiyatta genellikle özgürlüğün sembolü olan "kuş"ların yağmurun şiddetinden korunmak için saçaklara sığınması gibi, insanlar ve özellikle özgürce fikirlerini dile getirmesi gereken aydınlar, yönetimin baskısından korunmak için kendi köşelerine çekilmiş ve susturulmuşlardır. Fikret'e göre konuşması gereken insanlar susarken, sesiyle onların sesini bastıran yönetim, yani "uğursuz" II. Abdülhamid, "uzaktan uluyan bir köpek"tir. Sokaklar, köpeklere kalmıştır. Bilindiği gibi, halk arasında "köpek uluması", uğursuzluğun bir göstergesidir.

Şiirin buraya kadarki kısmında kendi ruhundaki bunalım ve karamsarlığı dış dünyaya bakarak anlatma yolunu seçen şâir, "*Öter gûş-ı rûhumda boş bir enîn, / Boğuk bir tezâd-ı sükûn u tanîn:*" mısralarıyla dikkatini dış dünyadan kendi içine yöneltir. Ruhunda duyduğu, "boş ve boğuk bir inleme"dir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, şiir boyunca anlatılanın aslında, Fikret'in

[58] Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 459.

[59] Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sis* şiiri ile ilgili yaptığı değerlendirmede kullandığı şu ifadeler, bu şiirdeki çocuk ve kadın imgeleri için de geçerlidir diyebiliriz: "(Sis) *bir manzume değil, geniş, korkunç ve zâlim bir bedduadır ki, faciadan faciaya atlayan ve yer yer hakikaten iptidaî olan ıztırabı sonuna doğru* ***payitaht sokaklarında sefil ve sergerdan dolaşan kimsesiz kadınların ve bakımsız çocukların talihine eğilmiş çok insanî bir şefkate kalbolur*** *ve onunla biter*." (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s. 268).

iç dünyasındaki "karşılıksız ve anlaşılmayan inleme"nin dış dünyaya yansıtılması olduğu söylenebilir. Çevresindekilerle sık sık tartışıp onlara küsen ve 1905'te kaleme aldığı *Sabah Olursa*'da kendisini anlamayan arkadaş çevresini "kötürüm ve boş" olarak niteleyen Tevfik Fikret, bu şiirinde de, yaşananlar karşısında sesinin boğuk çıkmasından ve inlemelerinin anlaşılmamasından yani Ali Ekrem'e ve onun arkadaşına söylediği gibi kendisini anlayan ve söylediklerine aks-i sadâ verecek kimseyi bulamamaktan yakınmaktadır.

Şiir, ilk beş mısraın bazı sözcüklerinin değiştirilerek tekrar edilmesi ile son bulur. Yağmur başlangıçta, "*muttarid, muhteriz darbeler*" ile yani düzenli fakat çekingen darbelerle başlar. Ancak, şiirin sonunda "*pür-heves, gevherîn katreler*"e dönüşür. Yağmurun şiddetinin artması ile etkilediği alan da genişler. Başlangıçta "*kafeslerde, camlarda*" titreşen yağmur damlaları, şiirin sonunda "*sokaklarda, damlarda*" titreşim ve sel yaratacak güce ulaşır. Şiirin başında, yağmur tanelerinin çıkardığı ses için "*Olur* ***dembedem*** *nevha-ger, nağme-sâz*" ifadesini kullanan şâir, son kısımda bu mısraı, "*Olur* ***muttasıl*** *nevha-ger, nağme-sâz*" şeklinde değiştirir. Bütün bu değişiklikleri, şiirin siyasî eleştiri olarak ihtiva ettiği anlamla birleştirdiğimizde Fikret'in, içinde bulunduğu dönemin siyasî idaresini, insanlara soluk aldırmayan ve "baskısı gittikçe artan" bir yönetim olarak gördüğünü söylemek mümkündür.

Tüm bu söylediklerimizden sonra, *Yağmur* şiirinin basit bir tabiat hadisesini tasvirden ziyade, derin bir siyasî eleştiri barındırdığını iddia etmemizin aşırıya kaçmayan bir yorum olduğu net bir şekilde görülecektir.